

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Т. М. ІВАНЕЦЬ, В. Ф. ЛИСАК

**ПАРТІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ФАКТОР
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ ЯПОНІЇ В
ОСТАННЄ ДЕСЯТИРІЧЧЯ ЕПОХИ ХЕЙСЕЙ**

Монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2020

**УДК 329(520)“2009/2019”
Л 63**

Затверджено до друку Вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 01 квітня 2020 р.)

Рецензенти:

Зоська Я. В., доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету;

Новакова О. В., доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Туленков М. В., доктор соціологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри галузевої соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Лисак В., Іванець Т.

Л 63 Партійні процеси як фактор суспільно-політичного розвитку Японії в останнє десятиріччя епохи Хейсей: моногр. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 212 с.

ISBN 978-617-7910-70-0

У монографії комплексно досліджено партійні процеси як фактор суспільно-політичного розвитку Японії в останнє десятиріччя правління імператора Акіхіто (епоху Хейсей) – 2009 – 2019 роки. Проаналізовано концептуальні підходи до вивчення партійних систем, які існують у сучасній науці. Визначено основні чинники, під впливом яких сформувалася японська партійна система, та виокремлено її характерні риси. Охарактеризовано особливості трансформаційних процесів в партійній системі в 2009 – 2017 роках, вплив соціальних змін в суспільстві на розвиток партійної системи та партії. Вивчено нові феномени в партійній системі, що виникли в процесі трансформації, та особливості партійної системи Японії наприкінці епохи Хейсей. Окреслено можливості залучення японського досвіду у партійній сфері для України.

Монографія розрахована на науковців, студентів-міжнародників та тих, хто цікавиться сучасними політичними процесами.

ISBN 978-617-7910-70-0

© Іванець Т. М., Лисак В. Ф., 2020

© Маріупольський державний університет, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ.....	7
1.1. Категоріально-понятійний апарат та концептуальні підходи до вивчення партійних систем.....	7
1.2. Стан наукової розробки та джерельна база дослідження.....	31
РОЗДІЛ 2. ПАРТІЙНА СИСТЕМА ЯПОНІЇ НАПЕРЕДОДНІ ВИБОРІВ ДО ПАЛАТИ ПРЕДСТАВНИКІВ 2009 РОКУ.....	52
2.1. Чинники розвитку партійної системи Японії.....	52
2.2. Правове регулювання діяльності японських партій..	64
2.3. Характерні риси японської партійної системи.....	76
РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ 2009-2017 РОКІВ ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В ЯПОНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	92
3.1. Фактори трансформації партійної системи.....	92
3.2. Еволюція партійної ідеології та програм великих парламентських партій.....	105
3.3. Виникнення нових політичних партій в Японії.....	121
РОЗДІЛ 4. ПАРТІЙНА СИСТЕМА ЯПОНІЇ НАПРИКІНЦІ ЕПОХИ ХЕЙСЕЙ ТА ЯПОНСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	136
4.1. Особливості розвитку партійної системи Японії на сучасному етапі.....	136
4.2. Досвід японської партійної системи для України....	154
ПІСЛЯМОВА.....	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	175
ДОДАТКИ.....	203

ПЕРЕДМОВА

Характерною рисою розвитку сучасної світової спільноти є трансформація всіх сфер життя соціуму. Це відбувається на фоні висхідної взаємозалежності акторів міжнародних відносин на різних рівнях. Набувають актуальності питання забезпечення сталого розвитку суспільства в глобальному, регіональному та державному вимірах.

Треба зауважити, що сучасний розвиток глобальної світової системи характеризується неухильним зростанням ролі азійського регіону. Останнім часом азійські країни не лише демонструють значний економічний, фінансовий, демографічний потенціал та надзвичайно швидкі темпи розвитку, але й характеризуються наявністю держав з радикальними політичними режимами, які становлять загрозу не лише в регіональному, але й світовому вимірі. Враховуючи той факт, що стійка політична система являється одним з визначальних факторів стабільності країни, будь-які трансформації в політичній чи партійній, яка є підсистемою політичної, системах впливають на особливості розвитку суспільства в цілому.

Сьогодні однією з провідних країн азійського регіону є Японія. Враховуючи, що вона виступає важливим актором міжнародних відносин, її сталий розвиток є значущим для забезпечення безпеки на різних рівнях. Період правління імператора Акіхіто, що отримав назву епоха Хейсей та тривав з 08 січня 1989 року по 30 квітня 2019 року, став для Японії періодом активних суспільних змін.

Треба відзначити, що розвиток Японії, починаючи з 1990-х років, характеризувався наростанням кризових явищ. Саме в цей час японське суспільство, яке завжди відрізнялося стабільністю та традиційністю, під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів поступово охоплюють трансформаційні процеси, які розповсюдилися на всі сфери суспільного життя. Колапс, який охопив провідну політичну силу країни –

Ліберально-Демократичну партію Японії (ЛДПЯ), з одного боку став проявом цих явищ, з іншого – дестабілізуючим фактором подальшого розвитку країни. Спроби ліберал-демократів зберегти чинну конфігурацію партійної системи в Японії за допомогою обмежених іміджевих та соціально-економічних кроків у ХХІ столітті зазнали краху.

Останнє десятиріччя епохи Хейсей відзначилося черговою активізацією трансформаційних процесів в різних сферах суспільного життя Японії. Світова фінансова криза 2008 року сприяла загостренню проблем у суспільстві та розчаруванню населення в політичному устрої. Це призвело до стрімкого зростання рейтингу опозиційних сил. Вибори до Палати Представників 2009 року відзначилися значним зростанням електоральної активності виборців та катастрофічно низьким рейтингом ЛДПЯ. В результаті за підсумками голосування вперше, починаючи з 1955 року, опозиційна партія – Демократична партія Японії (ДПЯ) – отримала конституційну більшість у нижній палаті Парламенту та сформувала уряд.

Ці вибори стали початком трансформації партійної системи Японії у напрямку поступового переходу до багатопартійності, яка характеризувалася появою нехарактерних раніше для Японії політичних феноменів (правий популізм, якісно нові політичні партії, два полюси парламентської опозиції) та нетрадиційно швидкою для японського суспільства динамікою змін в партійній системі.

Представлене дослідження присвячене саме аналізу особливостей розвитку трансформаційних процесів в партійній системі як складової суспільного розвитку Японії в останнє десятиріччя епохи Хейсей (2009 – 2019 роки). Перший розділ характеризує основні теоретичні підходи до вивчення партійних систем, наявні типології партійних систем та партій, взаємозв'язок між партійною та виборчою системами країни, рівень наукової розробки та джерелознавчу базу досліджуваної проблеми.

У другому розділі досліджуються особливості партійної системи Японії напередодні виборів до Палати Представників

2009 року. Визначаються та систематизуються основні чинники, що вплинули на її формування, аналізується нормативно-правова база діяльності політичних партій: специфіка законів у партійній сфері, основні поправки, причини та передумови їх прийняття. Також з'ясовуються характерні риси японської партійної системи у 2009 році та вивчаються передумови розвитку у ній трансформаційних процесів.

Третій розділ присвячений особливостям перебігу трансформаційних процесів у партійній системі під впливом соціальних змін в японському суспільстві в досліджуваний період. Визначаються фактори, що впливали на трансформацію партійної системи Японії, розглядаються політичні програми ключових парламентських партій Японії та особливості їх еволюції, характеризуються якісно нові правопопулістські партії: передумови їх виникнення, специфіка, вплив на партійну систему.

У четвертому розділі аналізуються вибори до Палати Радників 2016 року та Палати Представників 2017 року. Дається характеристика політичних сил, які потрапили до Парламенту за результатами цих виборів, їх політичних програм та ідеологічного спрямування, визначаються нові тенденції, які спостерігаються у розвитку партійної системи Японії наприкінці епохи Хейсей, та можливі напрямки її подальшої трансформації. Розглядається можливість використання досвіду японської партійної системи в Україні та надаються рекомендації українським політичним партіям, органам законодавчої та виконавчої влади, місцевому самоврядуванню.

Методика дослідження була сформована враховуючи міждисциплінарний, неінституціональний підходи та проблемно-хронологічний принцип. Для досягнення поставленої мети та розв'язання окремих задач використовувався цілий ряд загальнонаукових та спеціальних методів, у тому числі термінологічний, системний, структурно-функціональний, соціокультурний, порівняльний, статистичний, прогностичний методи, контент-аналіз, аналіз та синтез тощо.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

1.1. Категоріально-понятійний апарат та концептуальні підходи до вивчення партійних систем

Дослідження партійної системи Японії вимагало від нас визначитися з понятійно-категоріальним апаратом. Ключовою категорією нашої розвідки було поняття «партійна система». Однак вивчення партійної системи неможливе без вивчення тих систем, з якими вона найтісніше пов'язана, тому паралельно було розглянуто такі категорії як «політична система» та «виборча система», простежено їх взаємозв'язок з партійною системою, а також визначено поняття «політична партія», яке являється ключовим в політичній науці. Було проаналізовано основні підходи до визначення названих вище понять, особливу увагу приділено їх класифікаціям, характерним особливостям та функціям, що вони виконують, та зроблено спробу визначити місце японської партійної системи та політичних партій в наявних політичних теоріях.

Дослідженню партій та партійних систем присвячений підрозділ політичної науки, який отримав назву партологія. Її зародження пов'язано з французьким дослідником М. Дюверже та його фундаментальною працею «Політичні партії», яка була опублікована у 1951 році. В ній автор детально розглянув питання походження політичних партій, визначив закономірності впливу виборчої системи на особливості партійної системи, запропонував класифікацію партій та партійних систем, проаналізував проблему формування коаліцій та зробив їх класифікацію [26].

Однак теоретико-методологічні засади для розвитку теорії політичних партій були закладені набагато раніше у працях М. Острогорського, М. Міхельса, М. Вебера. Так М. Острогорський в своїй роботі «Демократія і політичні партії» 1898 року сформулював поняття кокусу – партійної ланки, яка мала на меті забезпечити зв'язок між партійним керівництвом та електоратом, управляти поведінкою останнього, використовуючи різного роду маніпуляційні поняття. Також він виділив три види соціальних конфліктів, пов'язаних з діяльністю партій – між суспільством в цілому та партією, яка відстоює інтереси певної його частини, між електоратом партії і партійним апаратом, між партійним апаратом і тією його частиною, яка в результаті виборів отримує керівні пости [67]. У «Соціології політичної партії в умовах сучасної демократії» 1911 року Р. Міхельс сформулював залізний закон олігархії – будь-яка форма соціальної організації, в незалежності від того на демократичних чи автократичних принципах вона була заснована, в результаті перероджується у владу малої кількості обраних – олігархію [59]. Важливі для розвитку партіології були наступні праці М. Вебера: «Політика як покликання та професія», «Господарство та суспільство», «Політичні роботи: 1895-1919». В них автор дав визначення партії та висунув наступну схему генезису партій: аристократичні угруповання, політичні клуби, сучасні масові партії [12; 13].

Класичну теорію політичних систем започаткували такі дослідники як Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч. Саме американський дослідник Д. Істон у 50-х роках ХХ століття ввів до політологічної науки поняття «політична система». Серед його робіт найбільшої уваги заслуговують наступні: «Політична система», «Межа політичного аналізу», «Системний аналіз політичного життя». Автор визначив політичну систему як організм, який сам регулюється та розвивається, реагуючи на

імпульси, які ідуть ззовні. Вона, як і будь-яка система, має вхід – туди поступають вимоги від суб'єктів політики, соціальних та інституціональних, у вигляді підтримки чи протесту. Всередині системи, на думку автора, формуються вимоги; комплектуються інтереси та вимоги по важливості, терміновості тощо; формуються норми та рішення; контролюється втілення цих норм і рішень у життя; дороблюються, а інколи й переглядаються, рішення; забезпечується взаємодія всіх функцій. В результаті всі прийняті рішення та норми через вихід потрапляють в суспільство. Потім починається зворотній зв'язок. Таким чином забезпечується постійний рух суспільного та політичного життя [34; 35].

Американський політолог Г. Алмонд розвив концепцію Д. Істона у своїх працях «Порівняльні політичні системи», «Порівняльний політичний аналіз», застосувавши структурно-функціональний метод та виділивши чотири типи політичних систем. Насамперед, це англо-американська, для якої характерний високий рівень розподілу політичних ролей та функцій між учасниками політичного процесу, ліберальні цінності. Другим типом була європейсько-континентальна, яка характеризується розколотістю політичної культури на класи, етноси, групи, партії тощо, розподілом ролей в середині окремих груп та ліберальними цінностями. Наступною була доіндустріальна та частково індустріальна політична система, що мала розколоту політичну культуру. В цій системі знайти компроміс без насильства майже неможливо, а влада концентрується у малого кола осіб. Останнім типом системи була тоталітарна, в якій стояв пріоритет класових, національних, релігійних цінностей. Влада в такій країні монополізована групою осіб, що контролюють всі сторони життя [2; 3; 99].